

AKSARAY İLE KOÇHİSAR ARASINDA PAYLAŞILAMAYAN AŞİRET: HACI AHMETLİ

A TRIBE WHICH AKSARAY AND KOCHISAR CANNOT SHARE: HACI AHMETLI

Mehmet YILMAZ*

Öz

XVI. yüzyıldan beri Kırşehir ile Aksaray arasında konargöçer bir hayat süren Hacı Ahmetli aşireti, Boynu İnceli Yörüklerinin bir koludur. XIX. yüzyılda Tuz Gölü ile Kızılırmak arasında yerleştirilmişlerdir. Tanzimat Dönemi'nde Panlı köyü merkez olmak üzere sermuhtarlık haline getirilmiştir. Bu sermuhtarlığa bağlı elli kadar köy bulunmaktadır.

XVIII. yüzyıl sonlarından itibaren Tuz Gölü çevresinde yerleştirilen Cihanbeyli, Rişvan, Şerefli ve Adalar Kortulusu gibi aşiretler arasında türeyen çeteler, hem yerel halkın can ve mal güvenliğini tehdit etmeye, hem de göl kıyısındaki tuzlaları yağmalamaya başlamışlardır.

Bu nedenle, 1887 yılında Tuz Gölü çevresinin idari taksimatı yeniden düzenlenmiştir. Bu yeni düzenlemeler sırasında Aksaray'dan ayrılan Koçhisar nahiyesi, kaza haline getirilmiştir. Ayrıca idari bakımdan ikiye bölünen Hacı Ahmetli aşiretinin on iki köyü, Aksaray'dan alınarak Koçhisar'a ilhak olunmuştur. Aşiretlerinin parçalanmasına şiddetle karşı çıkan Hacı Ahmetli aşireti, tekrar Aksaray kazası yönetimi altında birleşmek için on yıldan fazla sürecek bir mücadele başlatmışlardır. Devletin bazı üst düzey kurumlarının da karıştığı bu mücadelede Hacı Ahmetli aşireti, Aksaray ile Koçhisar kazaları arasında paylaşılamayan aşiret konumuna düşmüştür.

Bu çalışmada, Hacı Ahmetli aşiretinin tekrar birleşmek için verdiği mücadele ve bu mücadelenin bölgede yol açtığı bazı yeni sorunlar ele alınmıştır.

*Dr. Öğr. Üyesi, Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. m.yilmaz@selcuk.edu.tr; myilmaz32@gmail.com. ORCID: 0000-0001-9423-9239

Anahtar Kelimeler

Aksaray, Esbkeşan, Koçhisar, Tuz Gölü, Hacı Ahmetli Aşireti

Abstract

The tribe of Hacı Ahmetli which has nomadised between Kırşehir and Aksaray since the sixteenth century is a branch of Boynu İnceli Yuruks. In the nineteenth century, they were settled in the region between Salt Lake and Kızılırmak River. During the Tanzimat Reform Era, it was turned into a head-mukhtar region with the village of Panlı in the center. There are about fifty villages in this neighbourhood unit.

After the end of late eighteenth century, the gangs which came into the existence among the tribes such as Cihanbeyli, Rişvan, Şerefli and Adalar Kortulusu which were settled down around Tuz Gölü both started to threaten the safety of life and property of the local people and plundered the salt-pans on the coast of the lake.

For that reason, the administrative division of the vicinity of Tuz Gölü was re-arranged in 1887. During this re-arrangement, the town of Kochisar which was divided from Aksaray was turned into a sub-province. Moreover, twelve villages of the tribe of Hacı Ahmetli which was divided into two in terms of administration were taken from Aksaray and annexed to Kochisar. The tribe of Hacı Ahmetli which strongly resisted against this division started a struggle that would last for more than ten years in order to be re-unified under the administration of Aksaray. In this struggle in which some high level institutions of the government also took part, the tribe of Hacı Ahmetli turned into a tribe which could not be shared between the towns of Aksaray and Koçhisar.

In this study, the struggle of the tribe of Hacı Ahmetli for re-unification and some new problems in the region caused by this struggle were studied.

•

Keywords

Aksaray, Esbkesan, Kochisar, Salt Lake, Tribe of Hacı Ahmetli

GİRİŞ

XVI. yüzyıl sonlarından itibaren ortaya çıkan Celali İsyanları, Tuz Gölü çevresinde ağır bir tahribata yol açmış ve Esbkeşan aşiretinin tedricen dağılmasına neden olmuştur. XVI. yüzyıl sonlarında Esbkeşan kazasında 339 köy ve mezra bulunurken, bu sayı 1642 yılında 93'e kadar düşmüş¹ ve bunların çoğu XIX. yüzyıla ulaşmamıştır². XVIII. yüzyıl sonlarında Esbkeşan Platosu, âdeta güz dönemlerinde göçerler tarafından terk edilen yaylaklara dönüşmüştür³. Bu durumdan faydalanarak, Paşadağı havalisini kışlak olarak kullanmaya başlayan Rişvan aşireti, zamanla güneye doğru inmiştir⁴. İnsuyu'ndan Akgöl'e kadar olan düzlüklerde de Cihanbeyli aşireti kışlamaya başlamıştır⁵.

Hiç ekin ekmeyen ve sadece hayvancılıkla geçimlerini sağlayan bu aşiretler ödedikleri yüklü miktardaki kışlak vergileri nedeniyle Ankara ve Karaman valilikleri tarafından bölgeden uzaklaştırılmamışlardır. Hatta bazı nahoş hareketlerine göz yumulmuştur⁶. Bunlardan özellikle Rişvan aşireti, yaylamak için Uzunyayla'ya gidiş gelişleri sırasında yol güzergâhlarında bulunan yerli halka zarar vermeye başlamışlardır. Aksaray ile Kırşehir arasında yaylamaya gidip gelmekte olan Salari, Ada Kurutlu, Şerefli ve Hacı Ahmetli gibi bazı küçük Türkmen aşiretleri, Rişvaniler korkusuyla Kesikköprü'nün kuzeyine pek geçemez olmuşlardır⁷. Nihayet 1860 yılında iskân olunmak üzere Konya'ya sevk edilen Nogay aşiretlerinin Paşadağı havalisinde iskân edilmeleri⁸, bölgenin istikrarını tamamen bozmuştur⁹.

¹ Hasan Basri Karadeniz, *Atçeken Oymakları (1500-1642)*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Kayseri 1995, s. 128-129,154,167,169.

²Tuz Gölü çevresinde başlayan nüfus hareketleri, çevrede bir nevi domino etkisi yaratmış ve Konya Ovası'nın nüfus yoğunluğunu olumsuz yönde etkilemiştir. Nitekim 1584 yılında Sarayönü havalisinde 20 civarında yerleşim yeri mevcutken, bu yerleşim yerlerinin sayısı 1640'ta 12'ye ve 1831'de de 2'ye kadar düşmüştür. Mehmet Yılmaz, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Sarayönü Havalisinde Nüfus Hareketleri", *Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Tarım Açısından Uluslararası Sarayönü Sempozyumu 24-26 Ekim 2014 Konya Bildiri Kitabı*, Konya 2015, s. 623, Harita I.

³ Esbkeşan halkının dağılmasından özellikle Aksaray'a komşu olan Tuz Gölü çevresi daha fazla etkilenmiş ve bu aşiretten geride kalanların çoğu Turgut etrafında toplanmıştır. bkz. BOA, *İ.MVL*, nr.13/95 (1).

⁴ Faruk Söylemez, *Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi: Rişvan Aşireti Örneği*, İstanbul 2011, s. 263-265.

⁵ BOA, *NFS.d*, nr.3525, s. 1-65.

⁶ BOA; *ML.VRD.d*, nr.296, vr.1-2; nr.355, vr.1; *C.ML*, nr.426/17256; *C.DH*, nr.128/6351.

⁷ BOA, *MVL*, nr.18/2; Rişvan aşireti Uzunyayla'ya giderken Kızırmak'ı Kesikköprü ve Çaşniğir köprülerini kullanarak karşıya geçerler ve etrafa çok büyük zarar verirlerdi. BOA, *A.İMKT*, nr.6/8.

⁸ BOA, *ML.MSF*, nr.17020, s. 3-7.

⁹ BOA, *A.İMKT.MHM*, nr.255/48; nr.255/93; *MVL*, nr.699/82; nr.708/47.

İrili ufaklı çok sayıda aşiretin dar bir alana sıkıştırılması, XIX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Tuz Gölü çevresini, Konya eyaletinde en sorunlu bölgelerden birisi haline getirmiştir. Bu nedenle, bölgenin idari yapısında köklü değişikliklere ihtiyaç duyulmuş ve yapılan bazı yeni düzenlemelerden en fazla etkilenen aşiretlerden birisi de Hacı Ahmetli olmuştur. Bu çalışmada, 1886 yılında Koçhisar ile Aksaray arasında paylaştırılan Hacı Ahmetli aşiretinin, tekrar birleşmek için verdiği on yıllık mücadelesi ele alınmıştır.

HACI AHMETLİ AŞİRETİ

Bir nevi ortak çıkara dayalı ittifaklar olan aşiretler, çok sayıda oymaktan meydana gelmekteydi¹⁰. Konargöçer bir hayat tarzına dayanan bu sistemde, obalar oymakları, oymaklar da aşiretleri oluşturmaktaydı. Aşiretlerin başında boy beyi, oymakların başında da kethüdalar bulunurdu. Oymaklara aynı zamanda cemaat adı verildiği gibi, aşiret de denilebilmekteydi¹¹. Hacı Ahmetli aşiretinin bağlı bulunduğu Boynu İnceli gibi konargöçer aşiretlerin, tek geçim kaynağı hayvancılıktı. Yaylak ile kışlak arasında sürekli göç ettiklerinden, çoğunun kıl çadır dışında taş veya kerpiç evleri yoktu¹². Bağ, bahçe ve ekin işlerini pek umursamazlar, ihtiyaç duydukları hububatı takas yoluyla temin ederlerdi¹³.

Osmanlı'da, Kızılırmak kıvrımından İçel'e doğru çekilecek bir çizginin batısında kalan sahada, ekip biçecek '*toprağı olmayan*' ve belli bir yerde durmayıp, yaylaklar ile kışlaklar arasında gidip gelen konargöçer Türkmenlere Yörük denilmiştir. Yerleşik hayata geçen Yörükler, yörüklükten çıkarlardı. XVII. yüzyıldan sonra, özellikle İç Anadolu bölgesinde konargöçerlere Türkmen denilmeye başlanmıştı. Bunların kurdukları köyler de Türkmen köyü olarak adlandırılmaktaydılar¹⁴.

Çok eskiden beri Kesikköprü üzerinden Aksaray ile Kırşehir arasında gidip gelmekte olan Hacı Ahmetli aşireti¹⁵, İç Anadolu'nun en büyük Yörük

¹⁰ Rudi Paul Lindner, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, çev. Müfit Günay, Ankara 2000, s. 9,31,78.

¹¹ Yusuf Halaçoğlu, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Ankara 1991, s. 16-17.

¹² Reşat Kasaba, *Bir Konargöçer İmparatorluk: Osmanlı'da Göçebeler, Göçmenler ve Sığınmacılar*, çev. Ayla Ortaç, İstanbul 2012, s. 110.

¹³ Halaçoğlu, *Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, s. 19, 23.

¹⁴ Tufan Gündüz, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri: "Bozulus Türkmenleri 1540-1640"*, Ankara 1997, s. 38-39.

¹⁵ BOA, MVL, nr.409/34; C.DH, nr.84/4154.

aşiretlerinden Boynu İnceli aşiretinin bir koluydu¹⁶. Kökenleri Danişmendli Türkmenlerine dayanan bu aşiret, eskiden Halep ile Adana arasında oturmaktaydı. Zamanla yaşadıkları köyleri terk edip, konargöçer hayata geçtikten sonra, İç Anadolu'ya göçmüşlerdi. Damat İbrahim Paşa tarafından 1727 yılında Nevşehir'de bir kasaba kurulunca, aşiretten taş ev yaptırmaya kudreti olanlar bu kasabada yerleştirilmişlerdi. Başta Hacı Ahmetli oymağı olmak üzere, şehirde ev yaptırmaya gücü yetmeyenlere de, Aksaray sancağının batısında ve Eyubili kazası sınırları içinde¹⁷, bazı harabe köylerin bulunduğu sulak ve mümbit alanlar yurt yeri olarak gösterilmişti¹⁸. Muhtemelen Patrona Halil İsyanı sebebiyle olsa gerektir ki, bu teşebbüs yarım kalmış ve diğer oymaklar gibi, Hacı Ahmetli aşireti de konargöçer hayata devam etmiştir¹⁹. Fakat bu dönemin önceki yıllardan tek farkı, yukarıda bahsedilen mümbit toprakların kendilerine kışlak olarak tanınmasıydı. Aşağıdaki tabloda Hacı Ahmetli aşiretinin 1834 yılı nüfusu görülmektedir.

Tablo: 1834 Yılında Hacı Ahmetli Köyleri ve Nüfusu
1834 YILI NÜFUSU

Köyler	Hane	Erkek	Genel	Köyler	Hane	Nüfus	Genel
Çardak	61	205	410	Sarıağıl	9	30	60
Macarlı	3	15	30	Kılıçlı	6	20	40
Nurgöz	12	50	100	Davutlu	5	16	32
Sapmaz	8	34	68	Hacısmaluşağı	16	52	104
Kabakulak	22	78	156	Panlı	16	58	116
Gökler	13	39	78	Kederli	14	47	94
Aflak	14	34	68	Abdioğlu	7	24	48
Hocabey	8	23	46	Kanlıkişla	10	23	56
Hacıyağmurlu	6	33	66	Tepeköy	10	32	64
Hacıbrahimuşağı	11	46	92	Zindandelen	9	22	44
Hıdırlı	28	99	198	Sunkurlu	24	68	136
Acıpınar	12	43	86	Hüsrev	15	68	136
Boyalı	16	61	122	Yağmurhüyüğü	16	51	102
Bostanlık	10	40	80	Hacımahmutuşağı	8	32	64

¹⁶ Salarlı-i Kebir, Salarlı-i Sağır, Boynu İnceli, Kürd Mehmedli, Horasanlı, Bekdik, Herikli, Küttüklü, Dumanlı, Karaca Kürd, Deliler, Savcılı, Kurtulu, Hacı Ahmedli, Kurşulu ve Kurutlu cemaatlerinden meydana geliyordu. bkz. Halaçoğlu, *Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, s. 130.

¹⁷ XVI. yüzyıl sonlarına kadar Aksaray kazasının bir nahiyesi konumunda olan Eyubili'nin 1595 yılında kaza statüsüne kavuştuğu anlaşılmaktadır. Bkz. Doğan Yörük, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*, Konya 2005, s. 34-35.

¹⁸ Cengiz Orhunlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, İstanbul 1987, s. 71, 111; Halaçoğlu, *Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, s. 75.

¹⁹ Halaçoğlu, *Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, s. 65.

Ceridaliuşağı	58	150	300	Yenice	6	27	54
Cerid-i Güney	19	50	100	Çatalçeşme	9	21	42
Mezgitli	33	89	178	Afşar	21	62	124
Dedeli	33	99	198	Ahurlu	3	6	12
Mamalı	11	24	48	Sofular	12	28	56
Abalı	11	28	56	Hanobası	26	102	204
Göllü	15	37	74	Çalık	8	28	56
Demirci	21	74	148	Güve	6	15	30
Çepni	5	14	28	Ulukışla	10	28	56
TOPLAM					696	2.225	44.60

Kaynak: Necmettin Aygün, *Nüfus Defterlerinde Aksaray'ın Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1830-1845)*, C.I, Aksaray Üniversitesi Yayını, Ankara 2006, s.168-169.

Develi ve Erciyes yaylalarında yaylayan Boynu İnceli aşiretinin²⁰ Tanzimat öncesi devlete karşı yükümlülüğü, Tuz Gölü'nün doğusundaki yataklardan çıkarılan kurşun ve güherçileyi limanlara taşımaktı²¹. Tanzimat'ın ilanıyla birlikte aşiret idarelerinin yeniden düzenlenmesi sırasında diğer birçok aşiret gibi, Boynu İnceli aşiretinin de idari yapısı değiştirilmiş ve Konya Müşirliği'ne bağlı müstakil muhassıllık haline getirilmişti. Fakat başta Rışvan ve Cihanbeyli olmak üzere, Anadolu'da aşiretlerin karıştıkları şekavet olayları artınca, 1842 yılında bu uygulamadan vazgeçilmiş ve bir güvenlik tedbiri olarak aşiretlerin buldukları sancaklar dışındaki yaylak ve kışlaklara gidip gelmeleri yasaklanmıştır. Yerleşik hayata geçerek ziraat yapmaları şartıyla, kendilerine toprak tahsis edileceği duyurulmuştur²².

Nevşehirli İbrahim Paşa döneminden beri kendilerine kışlak olarak gösterilen yerlerde yaşadıkları anlaşılan Hacı Ahmetli aşiretine, 1842 yılında iskân için yine aynı bölge tahsis edilmiştir²³. Bu sırada kendileri de şimdiye kadar göçrevli olduklarını beyan ettikten sonra, yerleşik hayata geçerek, vergilerini düzenli olarak ödeyeceklerini taahhüt etmişlerdir²⁴. Anlaşılan odur ki, bu tarihe kadar kıl çadırlarda tam konargöçer bir hayat sürdüren aşiret, yerleşik hayata geçerek, ilk defa taştan veya kerpiçten ev sahibi olacaklardır.

²⁰ Cevdet Türkay, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiret ve Cemâatler*, İstanbul 2001, s. 65.

²¹ BOA, A.)MKT.UM, nr.70/61; Önce küçük bez torbalara konan güherçile, sandıklara yerleştirildikten sonra at ve develerle Karamürsel veya Mudanya iskelelerine taşınmaktaydı. Pek tercih edilmese de, bazı hallerde Samsun iskelesine nakledilirdi. bkz. Tahsin Gürbüz, "Aksaray'da Güherçile Üretimi", III. Uluslararası Aksaray Sempozyumu, 25-28 Ekim 2018, ed. Mehmet Sami Yıldız, Ayşegül Can, Mehmet Özkaya, Aksaray 1918, s. 485.

²² Halaçoğlu, *Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, s. 7.

²³ BOA, MVL, nr.409/34.

²⁴ BOA, MVL, nr.18/2 (3)

1842 iskânı sırasında 54 köye yerleştirilen Hacı Ahmetli aşiretinin, 1862 yılında 969 hane oldukları görülür. Bir hanenin yaklaşık 5 kişiye tekabül ettiği düşünülürse, nüfuslarının 5.000 kişiye yakın olduğu söylenebilir. Bu sırada aşireti yönetmesi ve vergilerin toplaması için 54 köyün başına geçici olarak bir sermuhtar atanmış ve ileride her köye bir muhtar atandıktan sonra sermuhtarlığın lağvedileceği duyurulmuştur²⁵. Fakat aradan geçen on yıla rağmen hiçbir köyde muhtarlık teşkilatı kurulamamıştır. Çünkü Aksaray kaymakamları, maksatlı olarak işleri ağırdan almışlardır. Zira Sermuhtar olabilmek için aralarında kıyasıya rekabet eden Çakır Ağa, Mamalı Mehmet, Hacı Yusuf ve Kıl Hüseyin gibi aşiret ileri gelenleri, her defasında kaymakamlığa yüklü miktarda harç veya rüşvet ödemek zorunda kalmışlardır. Mesela bunlardan Mamalioğlu Mehmet 2.500 kuruş ödeyerek atandığı sermuhtarlıkta sadece 12 gün kalabilmiş ve yerini Hacı Yusuf'a terk etmek zorunda kalmıştır. Belli ki Hacı Yusuf, Mamalioğlu'ndan daha fazla rüşvet ödemiştir. Mutat olan vergilerin yanı sıra, her sermuhtar değişikliğinde ödenen rüşvetlerin bedelleri halka ödetirildiğinden, Hacı Ahmetli halkı bu durumdan çok zarar görmüştür. Yoksulluktan bizar düşen halk, 1862 yılında yazdıkları bir mahzarda, sermuhtarlık teşkilatının acilen kaldırılarak, her köye birer muhtar atanmasını talep etmişlerdir²⁶.

Bu sıkıntılı durum sadece Hacı Ahmetli aşiretine mahsus olmayıp, yaklaşık aynı tarihlerde iskân edilen komşuları Şerefli, Salari ve Ada Kurutlu aşiretleri için de geçerlidir. Nitekim halktan gelen yoğun şikâyetler üzerine, bu aşiretlere ait köylere muhtar atamaları yapılarak sermuhtarlıklar kaldırılmıştır. Fakat sermuhtarlıkların yerini, bu sefer de her aşiretin kendi adlarıyla kurulan nahiyeler almıştır. Daha önce sermuhtarlık için ödenen harç ve rüşvetler, bundan böyle nahije müdürleri için ödenmeye başlanmıştır²⁷.

Hacı Ahmetli Aşiretinin Parçalanması

Uzun zamanlardan beri Tuz Gölü civarında kışlamakta olan Cihanbeyli ile Rışvan aşiretlerinin, yaylaklara gidiş gelişleri sırasında, yol güzergâhları üzerinde bulunan yerleşik halkın bağ, bahçe ve tarlalarına zarar vermeye başladıkları görülmüştür²⁸. Son zamanlarda şikâyetlerin iyice artması üzerine, 1848 yılında Ankara valisi Vecihi Paşa, bu aşiretlerin iskânıyla görevlendirilmiştir. Cihanbeyli ve Rışvan aşiretlerini yerleşik hayata geçmeye ikna eden Vecihi Paşa²⁹, bu iki aşireti

²⁵ Sermuhtarlık sınırları için bkz. Harita II.

²⁶ BOA, MVL, nr.409/34.

²⁷ BOA, İ.DH, nr.945/74764; ŞD, nr.2891/2 (1); ŞD, nr.2891/2 (3).

²⁸ BOA, C.DH, nr.54/2684; A.JMKT, nr.236/18.

²⁹ BOA, İ.DH, nr.99/5008; İ.MVL, nr.142/3954 (10).

Tuz Gölü'nün batısında iskân etmeyi başarmıştır³⁰. Yine 1860 yılında bölgeye gelen Nogay aşiretleri de, Tuz Gölü'nün kuzey ucunda Paşadağı civarında yerleştirilmişlerdir³¹.

Bu kadar çok aşiretin Tuz Gölü çevresinde iskân ettirilmeleri, bazı güvenlik sorunlarını da beraberinde getirmiştir. Aşiretler arasından çıkan çeteler, ittifakla tuzlalara saldırarak kasalarda biriken paraları yağmalamaya başlamışlardır. Devriye gezmek üzere, bölgeye bir miktar kadar asker gönderilmişse de, birkaç yüzyıldır küçülmekte olan Koçhisar'ın asker besleyecek maddi gücü olmadığı gibi, barındıracak bir yeri de yoktur³².

Bütün imkânsızlıklara rağmen, Tuz Gölü'nün kuzey kesimlerinde bulunan tuzlaları³³ korumak ve bölgede asayiş sağlamaya için devriye gezdirilmişse de, özellikle Nogaylardan gelen saldırıları durdurmak mümkün olamamıştır.

Bölgede bir kaza kurulacağını önceden fark eden Hacı Ahmetli aşireti, 1883 yılında Salari, Şerefli ve Ada Kurutlu gibi küçük aşiretleri de yanına alarak bölgede güçlü bir kaza kurmak istemiştir. Bu amaçla 80 kadar imam ve muhtar mührüyle Şura-yı Devlet'e gönderdikleri bir mahzarda³⁴, Hacı Ahmetli'den 54, Salari'den 30, Ada Kurutlu'dan 18 ve Şerefli'den de 30 olmak üzere³⁵, toplam 132 köyün katılımıyla, yeni bir kaza önerisinde bulunmuştur³⁶. Bu öneride yer alan gerekçelere göre, merkezi Ali Uşaqı köyü olmak üzere, kendilerine kaza kurma yetkisi verilecek olursa, en kısa zamanda bölgede asayiş sağlanacak ve yıllardan beri eşkiya zulmüyle ezilmekte olan halk huzura kavuşacaktır. Ayrıca 3.500 haneyi bulan nüfusuyla, gelirleri giderlerini ziyadesiyle karşılayacağından vilayet bütçesine ek yük getirmeyecektir³⁷. Fakat devlet nezdinde hiç itibar görmeyen bu teşebbüs sonuçsuz kalmıştır.

Bu sırada Koçhisar'a bağlı tuzlaların güvenliğinin, Aksaray kazası tarafından sağlanamayacağı kesin olarak anlaşılmıştır. Bu nedenle 1886 yılında Koçhisar nahiyesi Aksaray'dan ayrılarak Konya merkez sancağına bağlanmıştır. Böylece Tuz gölü kıyısındaki tuzlalar, Koçhisar ile birlikte Konya sancağına geçmiştir. Zaten bu mülki değişikliğin en önemli amacı, Tuz Gölü kıyısında güvenliği

³⁰ BOA, *NFS.d*, nr.3525, s. 1-65.

³¹ BOA, *A./MKT.MHM*, nr.514/26; *ML.MSF*, nr.17020, s. 3-7; *NFS.d*, nr.3478, s. 2-22.

³² BOA, *A./MKT.MHM*, nr.255/48 (2).

³³ Rüzgâr, gölün tuzlu sularını kuzeye doğru sürüklediğinden tuzlalar gölün kuzey kesimlerde bulunmaktaydı.

³⁴ BOA, *ŞD*, nr.1706/44 (1).

³⁵ Bunlardan 4'ü Koçhisar'ın köyleridir.

³⁶ BOA, *ŞD*, nr.1706/44 (2).

³⁷ BOA, *ŞD*, nr.2891/2 (3).

arttırarak tuzlaların daha iyi korunmasını sağlamaktır³⁸. Böylece 150 yıldan beri İvgi, Şehirler, Boğarçorağı ve Karabine tuzlarının yağmalanması sona ermiştir³⁹.

Yine 1886 yılında Tuz Gölü çevresinin mülki idaresinde köklü değişiklikler yapma ihtiyacı duyan hükümet, XVI. yüzyıldan beri varlığını sürdüren Esbkeşan kazasını lağvederek, merkezini Koçhisar'a taşımıştır⁴⁰. Bu mülki düzenlemeler sırasında Koçhisar'ı güçlü bir kaza merkezi haline getirmek istediğinden, Esbkeşan'dan 10, Şerefli ile Ada Kurutlu'dan 52 ve Hacı Ahmetli'den 12 olmak üzere, toplam 74 köyü Koçhisar'a bağlamıştır⁴¹. Fakat bu düzenlemeyi de yeterli bulmamış ve 16 Mart 1891 tarihinde çıkarılan irade ile Esbkeşan kazasının adını Koçhisar olarak değiştirilmiştir⁴². Bu son değişiklik sırasında Hacı Ahmetli köylerinden 24'ünü Aksaray'dan ayırarak Koçhisar kazasına bağlamıştır. Böylece Koçhisar'a bağlanan Hacı Ahmetli köylerinin sayısı 36'ya yükselirken, aşiret Aksaray ile Koçhisar arasında fiilen ikiye bölünmüştür

Hacı Ahmetli Aşiretinin Tekrar Birleşme Mücadelesi

1886 yılında 12 köyün Koçhisar'a bağlanmasıyla, büyük bir hayal kırıklığı yaşayan Hacı Ahmetli aşireti, Aksaray Kaymakamlığı'ndan Sadaret'e kadar hiçbir makamı atlamaksızın çalmadık kapı bırakmamışlardır. Asla şiddet ve hakarete başvurmadan bu kurumlara gönderdikleri telgraf, dilekçe ve mazharlarla, aşireti tekrar birleştirmeye çalışmışlardır. Önce 12 köyün muhtarları adına, birçok makama dilekçeler gönderilerek, kendi ağızlarından aşiretin uğradığı haksızlıklar anlatılmaya çalışılmıştır. Mesela 1887 yılında 12 muhtar adına Sadaret'e gönderilen bir mahzarda, öncelikle aşiret içinden ihanete uğradıklarını dile getirmeye çalışmışlardır. Buna göre aşiret eşrafından Hacı Yusuf, gizlice valilik ile anlaşarak kendi çıkarları uğruna, her türlü hile ve desiseye başvurmuştur. Koçhisar'a bağlanmak istediklerine dair, bol mühürlü mazharlar hazırlayarak Konya Valiliği'ne göndermiştir⁴³. Konya Vilayet Meclisi, bu mazharların sahte olduğunu bile bile onay vererek Dâhiliye Nezareti'ne havale etmiştir. Başta Şura-yı Devlet olmak üzere, bu sahte evraklarla aldatılan üst makamlar, Hacı Ahmetli'nin 12 köyünü Koçhisar'a bağlamakta bir beis görmemişlerdir. Bu konuda kendilerine hiçbir şey danışılmamıştır. Bütün bu haksızlıkların arkasında, valilik makamı vardır. Bu karar, ileride aşiret halkının menfaat ve terakkisine mani olacaktır. Ayrıca Niğde livası ile Aksaray Kaymakamlığı da kendilerini haklı görmektedir.

³⁸ BOA, MVL, nr.720/111.

³⁹ BOA, MVL, nr.640/6.

⁴⁰ BOA, DH.MKT, nr.1824/10; nr.1755/131.

⁴¹ BOA, ŞD, nr.1707/4; nr.1712/17 (1-3) (Bkz. HaritaII).

⁴² BOA, İ.ŞD, nr.405/6286; DH.MKT, nr.1834/24 (Bkz. HaritaIII).

⁴³ Padişaha gönderilen çok mühürlü bir mazhar örneği için bkz. Ekler/Belge.

Bu haksız karar bir an evvel iptal edilmediği takdirde, köylerini terk ederek Aksaray tarafına göç edeceklerdir⁴⁴. Yine Başkitabet Dairesi'ne gönderilen bir telgrafta da, öteden beri Aksaray eşrafı ile yakınlık kurduklarını ve bütün pazar alışverişlerini bu pazardan karşıladıklarını dile getirmişlerdir. Ayrıca Rüştüye giden çocuklarının okulu bırakmak zorunda kalacaklarını belirtmişlerdir⁴⁵.

Aksaray ile Koçhisar arasındaki bu gergin ortam, bölge halkı ile resmi makamları karşı karşıya getirmiştir. Valilikten aldığı destek ile köyleri dolaşmaya başlayan Koçhisar kaymakamı Halis Efendi, sanki ortada örfi idare varmış gibi halka tehditler savururken⁴⁶, Hacı Ahmetli aşiretini destekleyen Aksaray eşrafı da, üst makamlara çektikleri telgraflarla durumu protesto etmişlerdir⁴⁷. Koçhisar kaymakamı Halis Efendi'yi, baskı ile aşiret halkını sindirmeye çalışmakla suçlamışlardır. Zor kullanarak halktan iane topladığına dair şikâyetler Başkitabet Dairesi'ne kadar ulaşmıştır⁴⁸. Fakat hakkında açılan soruşturmada hiç bir netice alınamamıştır⁴⁹.

Bu gergin ortamda, halkın desteğini arkasına alan Aksaray kaymakamı Nuri Efendi, geri adım atmamıştır. Fakat valilik ile arası açılmış ve hakkında açılan soruşturma ile görevinden azledilmiştir. Yerine ise, valinin adamı olarak bilinen Koçhisar kaymakamı Halis Efendi atanmıştır⁵⁰. Böylece Hacı Ahmetli aşiretini destekleyen Aksaray ve Niğde eşrafına gözdağı verilmek istenmiştir.

1891 yılında Koçhisar'a bağlanan Hacı Ahmetli köylerinin sayısı 36'ya çıkarılınca, aynı olaylar bir kez daha tekrar etmiştir. Fakat 1895 yılında bir sürpriz yaşanmış ve aşiretten gelen bir mahzar üzerine konuyu tekrar görüşen Konya Vilayet Meclisi, aşiretin isteklerini kabul etmiştir. Ancak konu başkentte Şura-yı Devlet önüne geldiğinde, Dördüncü Ordu tarafından yapılan itiraz ile bu köylerin Aksaray'a bağlanmalarının sakıncalı olduğu bildirilmiştir⁵¹. Dördüncü Ordu'nun öne sürdüğü gerekçe, on yıldan beri sürmekte olan bu kavganın gerçek nedenini gözler önüne sermiştir. Zira Koçhisar'da bulunan Redif taburuna, her köyden en fazla 2-3 kişi alınabildiğinden, bu kazanın köy sayısının mümkün olduğunca yüksek tutulması gerekmektedir⁵².

⁴⁴ BOA, ŞD, nr.1712/27 (8).

⁴⁵ BOA, İ.DH, nr.945/74764.

⁴⁶ BOA, ŞD, nr.1712/27 (6).

⁴⁷ BOA, İ.DH, nr.1023/80658.

⁴⁸ BOA, İ.DH, nr.1026/80931.

⁴⁹ BOA, ŞD, nr.1713/4.

⁵⁰ BOA, DH.MKT, nr.1837-2; nr.1851/90

⁵¹ BOA, BOE, nr.579/43368 (1).

⁵² BOA, BOE, nr.579/43368 (2).

SONUÇ

Hacı Ahmetli aşireti ile Koçhisar Kaymakamlığı arasında on yıldan fazla süren ve bazı devlet kurumları ile eşrafın da taraf olduğu bu olayda, en önemli problemin halkın vaktinde bilgilendirilmemesi olduğu anlaşılmıştır. Bu olayın asıl sebebinin askeri bir mecburiyetten kaynaklandığı anlaşılınca, Hacı Ahmetli aşiretinin sakinleşerek direnmeyi bıraktığı görülmüştür. Yine bu gerginlikler sırasında Hacı Ahmetli aşiretinin şiddet, hakaret ve küfre tevessül etmemesi ve gereksiz taşkınlıkta bulunmaması takdir-i şayandır.

Öte yandan 1933 yılında Koçhisar'ın Ankara'ya bağlanmasından sonra, Hacı Ahmetli aşiretinin aynı idare altında birleşme hayali tamamen unutulmaya başlamıştır. Ancak 1989 yılında Aksaray kazası Konya'dan ayrılıp vilayet haline getirilince, sınırlar yeniden düzenlenmiştir. Bu sırada Sarıyahşi ve Ağaçören (Panlı) kazalarının kurulmasıyla, Koçhisar'a bağlanan Hacı Ahmetli köyleri tekrar Aksaray vilayeti altında toplanmışlardır.

Ne var ki günümüzde Hacı Ahmetli köylerinde yaşayanların çoğu, aşiretle hakkında pek fazla bilgileri yoktur. Kimisi kendisini Yörük, kimisi de Türkmen olarak ifade etmektedir. Tepeköy'de Hacı Ahmetli Derneği vasıtasıyla aşiretin tarihini araştırmaya teşebbüs edenler varsa da, aralarında yetkin bir tarihçi olmadığından pek fazla mesafe alamamışlardır.

KAYNAKÇA

BOA ARŞİV BELGELERİ

A.)MKT, nr.6/8; nr.236/18.

A.)MKT.MHM, nr.255/48; nr.255/93; nr.514/26.

A.)MKT.UM, nr.70/61.

BOE, nr.579/43368.

C.DH, nr.54/2684; nr.84/4154; nr.128/6351.

C.ML, nr.426/17256.

DH.MKT, nr.1824/10; 1837-2; nr.1755/131; nr.1834/24; nr.1851/90.

DH.İD, nr.17/55.

İ.DH, nr.945/74764; İ.DH, nr.99/5008; nr.1023/80658; nr.1026/80931.

İ.ŞD, nr.405/6286.

İ.MVL, nr.13/95; nr.142/3954, İ.MVL, nr.508/22933.

MVL, nr.9/2; nr.18/2; nr.409/34; nr.640/6; nr.661/37; nr.699/82; nr.708/47; nr.720/111;
nr.724/78.

ML.MSF, nr.17020.

ML.VRD.d, nr.296.

NFS.d, nr.3525; nr.3478, s.2-22.

ŞD, nr.1706/44; nr.1707/4; nr.1712/17; ŞD, nr.1712/27; nr.1713/4; nr.1718/16; ŞD, nr.1718/17;

ŞD, nr.2891/2; nr.2891/2.

SÜRELİ YAYINLAR

Konya Vilayeti Salnâmesi, (H.1289), Def'a 5, Vilayet Matbaası, Konya H.1289/1872.

Konya Vilayeti Salnâmesi, (H.1312), Def'a 27, Vilayet Matbaası, Konya R.1314/1896.

KİTAP VE MAKALELER

AYGÜN, Necmettin, *Nüfus Defterlerinde Aksaray'ın Sosyal ve Ekonomik Tarihi (1830-1845)*, C. I, Aksaray Üniversitesi Yayını, Ankara 2006.

GÜNDÜZ, Tufan, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri: "Bozulus Türkmenleri 1540-1640"*, Bilge Yayınevi, Ankara 1997.

GÜRBÜZ, Tahsin, "Aksaray'da Güherçile Üretimi", *III. Uluslararası Aksaray Sempozyumu*, 25-28 Ekim 2018, ed. Mehmet Sami Yıldız, Ayşegül Can, Mehmet Özkaya, Aksaray Üniversitesi Somuncu Baba Tarih ve Kültür Araştırmaları Merkezi Yayını, Aksaray 1918, s.479-487.

HALAÇOĞLU, Yusuf, *XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1991.

KARADENİZ, Hasan Basri, *Atçeken Oymakları (1500-1642)*, Yayınlanmamış Doktora tezi, Kayseri 1995.

KASABA, Reşat, *Bir Konargöçer İmparatorluk: Osmanlı'da Göçebeler, Göçmenler ve Sığımacılar*, çev. Ayla Ortaç, Kitap Yayınevi, İstanbul 2012.

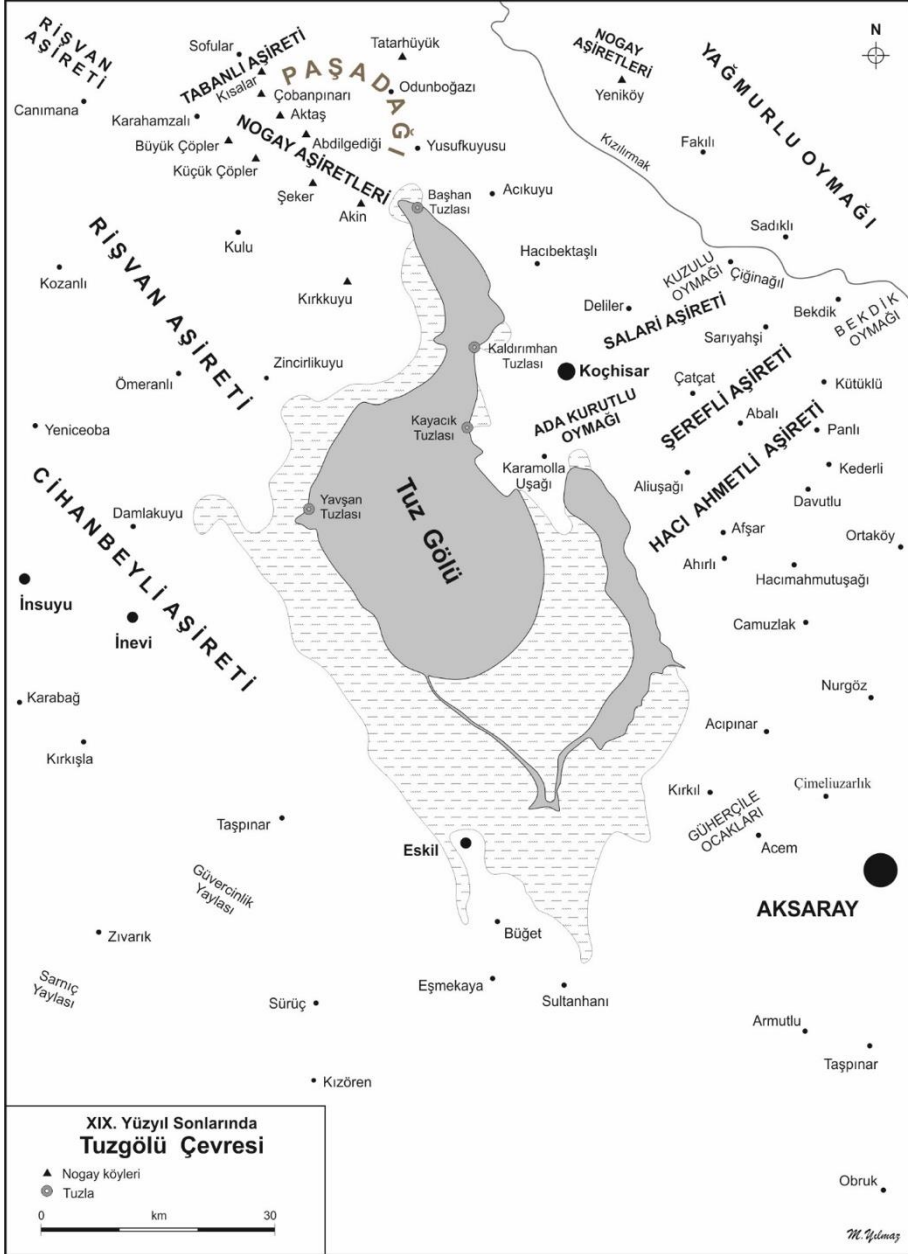
LINDNER, Rudi Paul, *Ortaçağ Anadolu'sunda Göçebeler ve Osmanlılar*, çev. Müfit Günay, İmge Kitabevi, Ankara 2000.

ORHUNLU, Cengiz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskânı*, Eren Yayınevi, İstanbul 1987.

- SÖYLEMEZ, Faruk, *Osmanlı Devletinde Aşiret Yönetimi: Rışvan Aşireti Örneği*, II. Baskı, Kitabevi, İstanbul 2011.
- TÜRKAY, Cevdet, *Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiret ve Cemâatler*, İşaret Yayınları, İstanbul 2001.
- YILMAZ, Mehmet, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Sarayönü Havalisinde Nüfus Hareketleri", *Tarih, Kültür, Sanat, Turizm ve Tarım Açısından Uluslararası Sarayönü Sempozyumu 24-26 Ekim 2014 Konya Bildiri Kitabı*, Konya 2015, s.621-655.
- YÖRÜK, Doğan, *XVI. Yüzyılda Aksaray Sancağı (1500-1584)*, Tablet Yayınevi, Konya 2005.

EKLER

Harita I: XIX. Yüzyıl Sonlarında Tuz Gölü Çevresi

Kaynak : Tuzlalar için bkz. BOA, DH.İD, nr.17/55; Orhunlu, *Aşiretlerin İskânı*; Halaçoğlu, *Aşiretlerin Yerleştirilmesi*.

Harita II: 1886 Yılında Hacı Ahmetli Aşireti

Kaynak: BOA, ŞD, nr.1707/4; nr.1712/17 (1); nr.1712/27 (3,8); A.}MKT.UM, nr.70/61, BOA, İ.DH, nr.945/74764, Konya Vilayeti Salnâmesi, (H.1289), Def'a 5, Vilayet Matbaası, Konya H.1289/1872, s. 165-175.

Harita III: 1891 Yılında Hacı Ahmetli Aşireti

Kaynak: BOA, ŞD, nr.1718/16 (1); ŞD, nr.1718/17; *Konya Vilayeti Salnâmesi*, (H.1312), Def'a 27, Vilayet Matbaası, Konya R.1314/1896, s.258-367.

Belge: Hacı Ahmetli Aşireti Tarafından Padişaha Gönderilen Mazhar

